

Hermes Trismegistus

Tractatus Aureus

(Tratatul de aur al lui Hermes
despre Piatra Filosofilor)

Studii introductive și comentarii:

MARGARET ATWOOD & ISRAEL REGARDIE

Traducere:

MONICA MEDELEANU & GABRIELA NICA

EDITURA HERALD
București

Cuprins

Notă asupra ediției	5
Teoria transmutării și Materia Prima a filosofilor	7
Tractatus Aureus - Tratatul de aur al lui Hermes despre	
Piatra Filosofală	29
Secțiunea I	31
Secțiunea II	40
Secțiunea III	49
Secțiunea IV	53
Secțiunea V	57
Secțiunea VI	60
Secțiunea VII	62
Partea a doua	67
Prolegomene la <i>Tratatul de aur</i> al lui Hermes	69
Tractatus Aureus - Tratatul de aur al lui Hermes despre	
Piatra Filosofală	93
Secțiunea I	95
Secțiunea II	99
Secțiunea III	105
Secțiunea IV	107
Secțiunea V	110
Secțiunea VI	112
Secțiunea VII	114
Comentarii	117

Notă asupra ediției

În lucrarea sa intitulată *Tradiția secretă în alchimie*, Arthur Waite ne informează că *Tratatul de aur* al lui Hermes a apărut pentru prima dată la Leipzig, în anul 1600, la editura Guecias, fiind reeditat în 1610 sub denumirea de: *Hermetis Trismegisti: Tractatus vere aureus de lapidis philosophici secreto*, Valentinus Am Ende imprimebat, Lipsiae, 1610. Ultima ediție (despre care unii susțin totuși că ar fi fost tipărită ceva mai devreme, în 1566) este însoțită de un edificator comentariu aparținând lui Dominicus Gnosius. O versiune în limba engleză, bazată pe un text latin târziu, a fost inclusă de William Salmon în lucrarea sa *Medicina Practica*. Ediția folosită de Margaret Atwood (în prima parte a volumului nostru) diferă de cea a lui Salmon, ceea ce ar indica o sursă necunoscută, pe care din păcate autoarea nu o menționează.

Cât privește varianta utilizată de Israel Regardie (în partea a doua a cărții de față), este dificil de spus cărui alchimist aparține, deși au fost avansate mai multe nume: Johann Grasseus, care a compilat colecția de texte *Dyas Chymica Tripartita*; Madathanus, autorul mai multor tratate alchimice renumite în epocă; Sincerus Renatus, membru

activ al societății „Frații Crucii de Aur”, având în vedere că lucrarea este dedicată *Fratribus Aureae Crucis*. Ultima variantă pare credibilă, dacă ținem seama că *Tractatus Aureus* are strânse legături cu o altă scriere, bine-cunoscută roza-crucienilor, intitulată *Geheime Figuren der Rosenkreuzer aus dem 16ten and 17ten Jahrhundert* și publicată la Altona în perioada 1785-90.

Între cele două versiuni ale Tratatului lui Hermes reunite în ediția română există pe alocuri diferențe semnificative, extrem de interesante pentru cititorul preocupat de Arta alchimică. La fel de provocatoare sunt și abordările celor doi comentatori, cu atât mai mult cu cât acestea sunt făcute din perspective diferite implicând mistica, psihologica și metafizica, ceea ce indică limpede polisemia textului alchimic.

Este cât se poate de evident că *Tractatus Aureus* nu ține de *Corpus Hermeticum*. Deși originea sa nu a putut fi stabilită cu exactitate, în toată perioada Evului Mediu a fost considerat de origine arabă. În ciuda numelui pe care îl poartă, paternitatea acestei scrieri continuă să fie obiect de controversă. Ce putem spune însă cu certitudine este că *Tractatus Aureus* rămâne una din cele mai vechi și mai complete lucrări dedicate Marii Opere, fiind considerată de alchimiștii din toate timpurile drept o elucidare a simbolismului alchimic general și, mai ales, o expunere completă a Artei lor.

Radu Duma

Teoria transmutării și Materia Prima a filosofilor

Est in Mercurio quicquid quaerunt Sapientes

Turba Ecercit.1.

Teorie alchimiei, deși rămâne pentru cei mai mulți oameni o taină, este foarte simplă; fundamentul acesteia poate fi cuprins într-o afirmație a lui Arnold de Villanova, din scrierea sa intitulată *Speculum*:

În natură există o materie pură, care, fiind descoperită și adusă prin artă la desăvârșire, transformă în sine însăși în mod proporțional toate corpurile nedesăvârșite pe care le atinge.

Iar acesta pare să fie adevăratul fundament al transmutației metalelor și al oricărei alte operațiuni; și anume, omogenitatea substanței radicale a tuturor lucrurilor. Întreaga doctrină hermetică pare să plece de la presupuziția că metalele, mineralele și toate genurile de naturi provin din aceleași principii prime și pot fi reduse la baza lor comună sau Materia Prima mercurială.

Corpul multiform al lumii se află la vedere, însă sursa este pretutindeni ascunsă, analiza obișnuită neputând descoperi această Materie Universală cunoscută doar de către inițiați. S-a obiectat astfel că speciile naturale nu pot fi transmutate, întrucât transmutația unor specii diferite una în cealaltă implică amestec și un produs corupt; astfel, dacă s-ar admite că se poate infuza, prin orice mijloc, aur în plumb sau o altă formă inferioară, produsul tot imperfect ar rămâne, specia superioară fiind întinată de amestecul inferior; iar rezultatul nu ar fi de fapt aur, ci o natură intermediară, în funcție de virtutea proporțională a metalelor unite. Întrucât speciile sunt indestructibile, transmutația metalelor a fost considerată un sofism și nu o artă adevărată.

Dar, alchimiștii nu susțin că speciile sunt cele supuse transmutării și nu spun nici că plumbul ca plumb sau mercurul ca mercur particular pot fi transformate în aur, tot așa cum nici un câine nu poate fi transformat în cal și nici o margaretă în lalea sau viceversa. Ei urmăresc însă umidul radical din care toate acestea sunt alcătuite, despre care afirmă că poate fi extras prin artă din forme inferioare, fiind eliberat prin forța unui ferment sau a unei atracții superioare.

Nu speciile, spune Roger Bacon, sunt transmutate, ci mai curând subiectul lor.¹ Așadar, prima operațiune constă din reducerea corpului la apă, adică la mercur, ceea ce poartă numele de Soluție, care reprezintă fundamentul întregii arte.² Iar prima preparare și temelie a artei hermetice, spune autorul tratatului *Rosarium*, este Soluția și reducerea corpu-

¹ *Species non transmutantur, sed subjecta specierum optime et propriissime.*

² Vezi Rogeri Bachonis, *Radix Mundi et Speculum Alchemiae.*

lui la apă, care este argintul viu: căci este bine știut de către artizani că speciile nu pot, în sine, să fie transmutate, din moment ce nu se pot corupe; ci pot fi transformate Subiectele speciilor, fiindcă sunt coruptibile și se pot schimba. Iar Subiectele speciilor nu pot fi la rândul lor transmutate dacă nu sunt mai întâi reduse la materia lor originară și astfel devenite libere să treacă de la o formă la alta. Lucrul acesta nu este contrar rațiunii, pentru că eliminarea unei forme permite introducerea alteia, așa cum se poate observa în operațiile grosiere, precum fabricarea sticlei din cremene, pietre și cenușă. Așadar, filosoful experimentat ar trebui să fie mult mai capabil să corupă Subiectul naturilor și să introducă o nouă Formă. Arnold, admitând la rândul său că speciile sunt indestructibile, sfătuiește ca Subiectul să fie eliberat printr-o reducere artificială¹ – *Species non transmutari sed individua specierum*². La fel și Avicenna³ și Aristotel⁴.

Când, așadar, Raimundus Lullus, vorbind despre Artă, declară că speciile sunt absolute și nu pot fi schimbate una

¹ *Species metallorum transmutari non possunt: et hoc verum est ut ipsi asserunt, nisi ad primam materiam redigantur. Reductio autem illorum ad primam materiam est facilis etc. - Liber Perfect. Magist., sub initio.*

² *Speculum Alchymiae Arnoldi*, Octava Dispositio. Vezi de asemenea, în *Rosario*, lib. i. cap. ix, Quid sit opus physicum; de asemenea Clangor Buccinae, *Tractatus mirabilis*, de Luna Philosophica Enigmata Diversa.

³ *Sciant Artifices Alchymiae species sive formas species metallorum vere transmutari non posse nisi in primam materia et sic in aliud quam prius permutentur* — Lib. ii. *Tractat.* i. cap. iv. De Operat. Med. Sing.

⁴ *Metalla autem omnia, ut ad rem redeam, fiunt ex una eademque materiam etc. - Meteor*, lib. iii. cap. xv.

în alta¹, nu trebuie să înțelegem că el neagă arta, ci doar o perspectivă falsă asupra acesteia - principiul universal al transmutării nefiind referitor la specii, ci la Subiectul Universal sau prima materie a acestora.

Iar acest Subiect Universal este presupusul fundament al întregului experiment hermetic; nu doar lucrul transmutabil în naturi, așa cum se arată mai sus, dar și lucrul care transmută, atunci când este eliberat și segregat în esențialitatea sa proprie, Spiritul fermentat asimilează Lumina în totalitate. Lumina este singura care poate fi cu adevărat multiplicată, căci aceasta urcă și coboară din prima sursă a multiplicării și generării. Această Lumină (descoperită și desăvârșită prin artă), dacă este aplicată oricărui corp, îl înalță și îl desăvârșește în genul său; dacă este aplicată la animale, desăvârșește animale; dacă este aplicată la vegetale, desăvârșește vegetale; dacă este aplicată la minerale, rafinează mineralele și le trece de la o condiție inferioară la alte superioară. Trebuie, în plus, să ținem cont de faptul că fiecare corp are principii pasive în sine însuși asupra cărora lucrează Lumina, netrebuind să împrumute vreunul de la aur sau de la argint².

Acest ultim sfat este oferit pentru a corecta o eroare comună, potrivit căreia alchimiștii extrăgeau Forma din aceste metale pentru a transmuta și a crește cu ajutorul ei. O neînțelegere grosieră a principiului inițial al acestora a făcut ca poziția lor să pară de multe ori ridicolă. Principiul

¹ *Elementiva habent vera conditiones et una species se non transmutet in aliam - De arte magna, ix.*

² Vaughan, *Anima magia abscondita*, p. 30.

și metoda adoptate de ei pentru a genera metale sunt constituite prin lucrarea singurei naturi vii și oculte prin sine, în mod științific, natură ce conține în ea însăși adevărata origine a lucrurilor, a întregii existențe manifestate. Citim astfel în *Lucerna salis*:

În lumea aceasta se găsește un lucru
Care se află deopotrivă în orice lucru și în orice loc.
Nu este pământ, nici foc, nici aer, nici apă.
Cu toate că nu duce lipsă de niciunul dintre aceste lucruri.
El poate deveni foc, aer, apă și pământ,
Fiindcă în sinea sa are întreaga natură în mod pur;
Devine alb și roșu, este fierbinte și rece,
Este umed și uscat și se poate diversifica în orice mod.
Înțelepții l-au cunoscut
Și l-au numit sare a lor.
Este extras din pământul lor;
Și a fost o nenorocire pentru mulți smintiți,
Căci pământul obișnuit nu valorează nimic aici,
La fel ca și sarea vulgară,
Ci mai curând sarea lumii,
Care conține în sine toată Viața:
Din ea este alcătuit remediul ce te va feri de toate bolile.

Piatra este una, spune călugărul în *Rozariul* său; remediul este unul, în care constă întregul mister și căruia nu îi adăugăm și de la care nu luăm nimic, decât atunci când este preparat, prin îndepărtarea superfluităților¹. Totul este făcut din Mercur, spune Geber, căci atunci când Sol este redus la esența sa primă, adică la mercur, natura îmbrățișează natura, iar printr-o demonstrație deschisă am arătat că Piatra noastră nu este altceva decât un spirit embrionar

¹ *Rosar*, Abbrev. Tract. iii și v.

și o apă vie, pe care am numit-o apă uscată, curățată și unită prin proporție naturală¹. Iar Toma d' Aquino spune:

Numai mercurul este cel care desăvârșește în opera noastră și găsim în el tot ce ne este trebuincios; nimic altceva nu trebuie adăugat. Unii, greșind, cred că opera nu poate fi desăvârșită doar cu mercur, fără sora sau însoțitoarea acestuia; ci eu vă asigur că, în operația făcută cu mercur și cu sora acestuia (ca agent și pacient), nu adăugați nimic diferit de mercur; și aflați de asemenea că aurul și argintul nu diferă ca gen de Mercurul nostru, căci acesta este rădăcina lor. Dacă lucrați așadar numai cu Mercur, fără nici o intervenție străină, obțineți ceea ce doriți².

Natura este cunoscută și vizibilă în viața obișnuită doar în schimbările sale multiple. Întrucât acești alchimiști susțin că s-au bucurat de o experiență diferită și că, prin Arta lor, au descoperit natura în esența ei nedivizată, este necesar să luăm în considerare întreaga lor doctrină cu referire la această presupusă unitate și să nu ne lăsăm înșelați de limbajul lor metaforic. Astfel, ținând cont de zicala potrivit căreia *tot ce caută înțelepții se află în Mercur*, să vedem dacă vom putea identifica acest mercur și dacă acest vechi material se mai găsește pe pământ.

Este bine știut că grecii și înțelepții orientali au derivat toate lucrurile dintr-un foc pur și ascuns; stoicii, pitagoreicii, platonicienii și peripateticienii se întreceau în celebrarea virtuților oculte ale Eterului, a esenței și a puterii sale care străbat toate lucrurile. În acest Eter, ei așează ordinea providențială a naturii; lumea eterică se întindea astfel de la

¹ *Invest. of Perf.*, cap. xi.

² *Rosar*, Abbrev. Tract. iii și v.

cele mai înalte până la cele mai de jos limite ale existenței, de la Jupiter până la ultima verigă din monarhia infernului. Căci, așa cum spune Virgiliu, acesta luminează și hrănește miezul pământului, aerul și cerurile înstelate.¹

Faptul că există un principiu fluid sau vitalizator ce străbate în mod invizibil toate lucrurile și care se află în aerul pe care îl respirăm este indicat de experiența obișnuită, căci viața nu poate subzista fără aer. Există așadar o calitate sau un ingredient în atmosferă ce constituie hrana secretă a vieții, de care aceasta depinde în mod direct. Homberg, împreună cu Boerhaave, Boyle și alți chimiști eminenți din epocă susțin, alături de alchimiști, că există o substanță distinctă răspândită pretutindeni, dar care nu poate fi detectată decât în formele sale amestecate și în efectele sale puternice; că este unica sursă pură și activă a tuturor lucrurilor și cea mai statornică legătură a elementelor naturale, dând viața tuturor corporilor, penetrând și susținând toate lucrurile și însuflețindu-le pe toate; că acest Eter se află mereu la îndemână, pregătit să acționeze asupra unor obiecte predispuse: prin fermentație, producere, distrugere și prin guvernarea întregului curs al naturii. La rândul său, episcopul Berkeley, în tratatul intitulat *Siris*, argumentează cu erudiție în favoarea aceluiași material, pe care îl numește de asemenea eter și foc nevăzut și pur – cel mai subtil și elastic dintre corpuri, ce străbate toate lucrurile –, și susține că aceasta este sursa de unde aerul își dobândește puterea de a hrăni și vitaliza.

Acești savanți, împreună cu alți câțiva din ultima vreme, au diferențiat – asemenea celor din vechime – Spiritul aflat la originea lucrurilor de manifestările sale, deosebindu-l și de

¹ *Aeneida*, vi. 724.

acel foc elementar cu care suntem obișnuiți la nivelul simțurilor. Însă ei nu au putut să aducă o dovadă tangibilă a doctrinei lor. Lumea nu putea vedea focul lor invizibil. A fost așadar considerat drept o simplă himeră speculativă (care, în parte, probabil a și fost, având în vedere că se afla în mintea și nu în experiența lor), existând astfel îndoieli cu privire la existența sa. Căci, până la urmă, filosofia, care este, spre cinstea ei, nerăbdătoare să dovedească toate lucrurile, dar este prea leneșă să teoretizeze, nu presupune nici un lucru care nu poate fi mai întâi observat – cum ar putea recunoaște, în aceste condiții, acel foc ascuns?

Acest Eter este numit de cabaliști *lumen vestimenti*, vehiculul luminii, iar grecii îi spun *eleutheros*, eterul liber, adică eliberat de închisoarea materiei groasere și capabil să lucreze prin virtutea propriei lumini pe care o cuprinde. Astfel, Zenon îl definește ca un foc artificial, generând mereu după regulă¹. Iar Cicero ca fiind acea preainaltă cerească natură eternă eterică și arzătoare, care naște în mod spontan toate lucrurile².

Lumina vieții, înghițitura de viață dătătoare
Hrană a tuturor lucrurilor vii,
Și chiar ochiul înalt, întronat și atotstrălucitor
Al focului ce urcă spre înalt; întinderea nemărginită
Eterul nevăzut ce cu ale sale brațe binevoitoare
Pământul îl cuprinde – pe-acesta îl numești tu Domn
sau Iove.³

¹ *Ignem esse artificiosum, ad gignendum progredientem via.*

² *Caelstem enim altissimam aetheriamque naturam, id est igneam, quae per sese omnia gigneret* - *De nat. deor.* lib. ii.

³ Euripide. Vezi Blackwell, *Letters on Mythology*, 12.

Spiritul eteric nu subzistă de unul singur, separat sau tangibil pe pământ, ci, dând subzistență altor lucruri, este oculat și întinat de către acestea. În plus, o doctrină specială a inițiaților spune că natura își operează manifestările sale obișnuite în contradicție directă cu legea perfectă; că, întrucât întunericul și imperfecțiunea sunt acum evidente, Lumina adevărată este ascunsă; și că nici sănătatea și nici frumusețea nu pot surveni în corpuri dacă în acestea nu operează și contrariul; astfel încât - ceea ce este fixat devenind volatil, iar natura volatilă devenind fixată – imaginea venită din afară sau generată în exterior este complet blocată, iar forma centrală este dezvoltată în viață și în acțiune.

Astfel, se spune că printr-o inversare experimentală reală, Arta Hermetică a dovedit că imperfecțiunile sunt accidentale naturii și îi sunt introduse acesteia din afară; că, așa cum apa împrăștiată peste o suprafață multicoloră de pământ, săruri sau mirodenii, preia culoarea și aroma locului în care se află, tot așa se întâmplă și cu sursa prolifică a tuturor lucrurilor; speciile subzistă în aceasta venite din afară, ca să spunem așa, prin îngăduință și pot fi, ba chiar trebuie să fie înlăturate pentru atingerea perfecțiunii:

„Oricine dorește să îți atingă țelul, să înțeleagă transformarea elementelor, pentru a face lucrurile ușoare grele și pentru a face spiritele non-spirite, apoi nu va mai lucra într-un lucru necunoscut. *Converte elementa et quod quæris invenies*”¹.

Având în vedere că întreaga teorie și întreaga practică hermetice pleacă de la asumptia prezenței unei Ființe Universale în natură, care este ocultă, și din moment ce întreaga

¹ Arnoldi Speculum, *Octava Dispositio*.

Artă este raportată la aceasta, trebuie să observăm că, vorbind despre elemente, autorii noștri nu fac referire la elementele comune – foc, aer și apă – cu care suntem obișnuiți, sau la acele gaze subtile, care sunt toate impure și irelevante pentru această filosofie; ci elementele la care se referă ei, care sunt introvertite și transformate, sunt elementele Mercurului, proprietăți ale spiritului universal – în care și prin care aceștia susțin că au operat miracolul desăvârșitor al Pietrei lor. Nu trebuie să limităm, spune Paracelsus, elementele la o substanță corporală sau la o calitate. Noi nu vedem decât receptaculul; elementul adevărat este un spirit al vieții care crește în toate lucrurile, asemenea sufletului în corpul omului. Aceasta este Prima Materie a elementelor, care nu poate fi văzută, nici simțită, dar care se află în toate lucrurile; iar prima materie a elementelor nu este altceva decât acea viață pe care o au creaturile. Aceste elemente magice au o activitate atât de perfectă și de rapidă, încât nu pot fi asemuite cu nimic altceva¹.

În privința acelorași, Hermes ne îndeamnă să înțelegem că știința celor patru elemente ale vechilor filosofi nu era căutată la nivel corporal sau fără înțelepciune, ci acestea trebuie să fie obținute prin răbdare, potrivit genului fiecăruia².

Cât privește cea mai veche esență a naturii, așa cum a fost descoperită de maeștrii hermetici, Albert cel Mare definește Mercurul înțelepților ca fiind un element apos, rece și umed, o apă permanentă, un abur onctuos și spiritul corpului; și, mai departe, materia de bază a metalelor este o umiditate subtilă onctuoasă, încorporată în mod forțat cu un element pământesc subtil³. Artepheus îl descrie ca fiind

¹ *Medulla Alchimiae*, cap. i.

² *Către atenieni*, i. 4. Vezi de asemenea Lullus, *Theoria et practica*, c. iii.

³ *Mercurius Sapientum est elementum aqueum, frigidum et hu-*

un fum alb, a cărui substanță este asemenea argintului pur, ce reduce corpurile la albeața lor inițială; iar, la nivelul vieții vegetale, făcând toate lucrurile să crească, să se înmulțească și să renască¹. Lullus, într-un mod nu foarte diferit, îl numește Hyle, spunând că este o apă limpede și compusă, cea mai asemănătoare ca substanță cu argintul viu, care se găsește plutind pe pământ, și este generat în fiecare alcătuire din substanța aerului, motiv pentru care umezeala este extrem de grea². Iar Arnold declară:

Caută Argintul Viu și vei obține tot ce dorești de la el; acesta este o piatră și nici o piatră, spirit, suflet și corp, pe care dacă îl dizolvi, va fi dizolvat, iar dacă îl coagulezi, va fi coagulat; iar dacă îl faci să zboare, va zbura, căci este volatil și limpede ca o lacrimă. Iar, după aceea, este făcut să fie citrin, apoi asemănător sării, dar fără cristale; neputând nimeni să-l atingă cu limba, întrucât este o otravă mortală.

midum, aqua permanens, vapor unctuosus et spiritus corporis... Prima materia metallorum est humidum unctuosum subtile, quod est incorporatum terrestri subtili fortiter commixto. *De Mineralibus*, cap. ii. și Breve Compendium, în *Theat. Chem.* vol. ii.

¹ Vezi *Liber Secretissimus Artefii*. Illa namque aqua fumus albus est. Est autem aqua illa media quaedam substantiae clara ut argentum purum, quae debet recipere tincturas solis et lunae ut congeletur et convertatur in terrain albam vivam... Est quoniam aqua ista est aqua vita; vegetabilis, ideo ipsa dat vitain et facit vegetare crescere et pullulare ipsum corpus mortnum et ipsum resuscitare de morte ad vitam solutione et sublimatione et in tali operatione vertitur corpus in spiritum, spiritus in corpus et tunc facta est amicitia.

² R. Lullus, *Theorica et practica*, cap. iii. De Forma Minori. Est aqua clara composita ex dictis vaporibus per condensationem suae naturae, quae venit in dictos vapores quatuor elementorum, et illa est res argento vivo magis propinqua, quod quidein reperitur supra terrani currens et fluens...